

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא

**נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדרי
וביסקסואלי (להט"ב): התבגרות, זהות וסיכון
בתוך חברה הטרוסקסואלית**

עורך-אורח: ד"ר גידי רובינשטיין

כתב עת • גיליון 33

סיוון, תשע"א – יוני 2011

מבוא

גידי רובינשטיין

במוצאי שבת, 1 באוגוסט 2009, בשעה 22:40, התפרץ אדם חמוש, לבוש בגדי הסוואה שחורים ועטוי מסכה, לבית אגודת הלהט"ב בתל אביב, בעת מפגש ה"בר-נוער", והחל לירות בנוכחים. כתוצאה מהירי נהרגו מדריך בן 26 ונערה בת 16 שהתארכה במקום. עשרה בני אדם נפצעו, חלקם קשה, ושניים מתוכם, בני 15 ו-19, נפגעו בגבם ונותרו נכים. העובדה שהרצח לא נעשה באופן ספונטני ואירע במרכז רשמי של קהילת הלהט"ב, המוסקסואלים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים (להט"ב), עוררה את חשדם של רבים כי מדובר בפשע שנאה, שהמניע לו הוא הומופוביה. לחשדות אלה לא נמצא ביסוס עובדתי, שכן חקירת המשטרה והשב"כ עד כה לא הצליחה לגלות את זהות מבצע הירי ומניעיו. אף שלא הוכח כי אירוע הירי נעשה על רקע הומופובי, עצם העובדה שהוא נעשה בכוונה תחילה לפגוע בנוער להט"ב עורר דיון ציבורי ותקשורת בנושא ההומופוביה בישראל. בד בבד עם הוקעת התופעה, הדבר גרר גם גילויי תמיכה בירי, בעיקר ברשת האינטרנט, באמצעות תגובות של קבוצות שהוקמו ברחבי הרשתות החברתיות במטרה להצדיק את הרצח, ואליהן הצטרפו מאות משתמשים. באותו שבוע התפרסמה במקומון "העיר תל אביב" כתבה תחת הכותרת "לקרוא ולשרוף – החומרים שמהם עשויה שנאה", ובה הוצגו עשרות דוגמאות לתגובות הומופוביות שפורסמו לאחר הרצח בערוצי החדשות של אתרי האינטרנט השונים, ואשר הביעו תמיכה באירוע ועודדו את הרוצח ואירועים דומים. בכתבה הובאו תגובות שצונזרו על ידי מנהלי האתרים וכן כאלה שאושרו לפרסום. אתר האינטרנט החרדי "צופר" קרא להעמיד לדין את מנהלי מועדון "בר-נוער", שבו בוצע הירי, בשל "המעשים שבוצעו בקטינים בין כותלי מועדון הסוטים הזה".

בעשורים האחרונים ישראל נחשבת לאחת המדינות הנאורות בנושא היחס ללהט"בים, בעיקר בתחום החקיקה, ואולי גם בתחום החינוך. באמצעי התקשורת נמצא הנושא דרך קבע על סדר היום הציבורי, בין בתכניות בעלות אופי חדשותי ותיעודי ובין בתכניות בעלות אופי בידורי, שמקומו של הלהט"ב התורן לא נפקד מהן. דומה שהנטייה החד-מינית נכנסה לחדר המגורים של כל בית בישראל. אלא שבין מה

שמוצג בתקשורת ובין המתרחש במציאות רב המרחק. כמטפל ותיק בהומוסקסואלים ובביסקסואלים, אני יכול להעיד על כעשר פניות טלפוניות בממוצע בחודש של הורים ללהט"בים, המבקשים ממני לשנות את הנטייה המינית של בנותיהם ובניהם, ועל מספר פניות פחות במקצת של לסביות, הומוסקסואלים וביסקסואלים המבטאים אותה משאלה, גם בגילים מבוגרים יחסית. מבין אלה, ההורים המגיעים ליעוץ מתגלים כאנשים ליברלים לכאורה, שלעתים קרובות מבטאים סובלנות אמתית כלפי מכרים, שכנים, עמיתים לעבודה ואף חברים של ממש שהם להט"בים, עד שהדבר מגיע לפתח דלתם ונוגע בהם עצמם או ביקריהם.

גופים מגופים שונים מספקים מענה לסובלים מנטייתם החד-מינית והדו-מינית, ואין הם כוללים אך ורק ארגונים דתיים בלתי מקצועיים הפועלים מתוך מניעים אידאולוגיים-אמוניים, אלא גם פסיכולוגים חילוניים; אלה האחרונים אמורים לדעת, שלא זו בלבד שלא ניתן לחסל את המשיכה לבני אותו מגדר, אלא שהניסיון הקליני שהצטבר במשך עשרות – ואולי מאות – שנים, מצביע על כך שהמאמצים לעשות זאת משאירים את המטופל במצב נפשי קשה הרבה יותר – מדוכא, לעתים אבדני, קירח מכאן ומכאן, מאוכזב מעצמו ומכך שאכזב את המטפל, אשר בעצם ניסיונו לשנות את הנטייה המינית, העביר מסר ברור שהיא פתולוגית. כשהגיעו פליטי טיפולי המרה (reparative therapy) לקליניקה שלי, תהיתי, האם אנשי המקצוע שטיפלו בהם אכן האמינו שהנטייה המינית ניתנת לשינוי, או שמא מדובר בהיעדר מכוון של גילוי נאות. הרצח ב"בר-נוער", מזעזע ככל שהיה, מבטא אפוא רק את קצה הקרחון ההומופובי שעדיין מתקיים, ומהווה בעיה לא רק במגזר החרדי והדתי, לא רק במקומות רחוקים מתל אביב, הנחשבת "בירת הגייז" בישראל, אלא גם בקרב שכבות הנחשבות נאורות ומשכילות, ובתוך כך כאמור, גם בקרב אנשי מקצוע חילונים, המציעים עדיין טיפולי המרה. מעודד לדעת שבימים אלה יושבת על המדוכה ועדה מיוחדת שהוקמה בהסתדרות הפסיכולוגים בישראל לבדיקת טיפולי ההמרה, ושוקלת לנסח נייר עמדה נגדם, דוגמת אלה שפורסמו לפני שנים באיגודים המקצועיים המרכזיים בעולם ומשמשים חלק מן הקוד האתי. מעודדת לא פחות הייתה החלטת מערכת "מפגש" להקדיש גיליון מיוחד לבני נוער להט"בים, גיליון הרואה אור במלאות כשנתיים לרצח הנורא.

בחרתי לפתוח את הגיליון במאמר פרי עטן של אלינער פרדס, שירלי קובלסקי ואילה כץ (אמו של ניר כץ ז"ל, המדריך המתנדב שנרצח ב"בר-נוער", וקיבלה בשמו מהאגודה לזכויות האזרח בישראל את אות זכויות האדם ע"ש אמיל גרוינצוויג). במאמר מוצע מודל קונצפטואלי, המבוסס על תאוריית ההתקשרות, למיפוי משאבים פנימיים וחיצוניים שהורים יכולים לגייס בהתמודדותם עם לחצים המתעוררים בתהליך גילוי הנטייה המינית של בנם. המשתנים המתווכים בו כוללים ויסות רגשי, אמפתיה ומסוגלות הורית, העשויים לתרום להפחתת הדחק ההורי ולהגביר את סיכויי המשפחה

לשמש בסיס בטוח לבני המשפחה. בסופו של המאמר המחברות מצביעות על כיווני מחקר עתידיים ומציעות המלצות מעשיות לתכניות תמיכה וטיפול.

במאמר השני חברו ד"ר גיא שילה ופרופ' ריקי סויה, והם מציגים בו מחקר שנערך בקרב 461 בני נוער וצעירים הומוסקסואלים, לסביות וביסקסואלים, ואשר בדק את הקשרים בין היחסים החברתיים שיצרו הנבדקים ובין בריאותם הנפשית וגיבוש נטייתם המינית, קבלתה וחשיפתה.

במאמר השלישי חברו ד"ר גבע שנקמן ופרופ' דב שמוטקין לעריכת מחקר יסודי ומדוקדק שבדק מרכיבי רווחה נפשית סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים מול קבוצת השוואה הטרוסקסואלית. המחקר מצא שהקבוצה ההומו-לסבית לא נבדלה מהקבוצה ההטרוסקסואלית במרכיב הקוגניטיבי של הרווחה הסובייקטיבית, שהוא שביעות הרצון הכללית מהחיים, אך נבדלה ממנה במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית; גם רגש שלילי וגם רגש חיובי נמצאו גבוהים יותר בקרב המשתתפים ההומו-לסבים מאשר בקבוצת השוואה, ממצא המרמז לדעת החוקרים על אסטרטגיית התמודדות רגשית שהומוסקסואלים ולסביות מאמצים מול תרחישי עולם עיין שאליהם הם חשופים.

ידוע לכול כי נערים וגברים הומוסקסואלים משקיעים מאמץ רב במראה החיצוני שלהם. את המאמר הרביעי בגיליון הקדיש אורי שפר למצוקה הנלווית להשקעה זו. במאמר נסקרו הגורמים הייחודיים להפרעות אכילה בקרב בני נוער הומוסקסואלים, ונבדקה השאלה, מי מבין בני הנוער ההומוסקסואלים יהיה בסיכון מוגבר לפתח הפרעה באכילה. גורמי הסיכון כוללים: דימוי עצמי נמוך והומופוביה מופנמת, דימוי גוף נמוך, דחף מוגבר להיראות שרירי ולחץ מהקהילה ההומוסקסואלית, בפרט דרך מסרים לפתח גוף רזה ושרירי המועברים באמצעי התקשורת.

במאמר החמישי בגיליון, אורי פזמוני-לוי, גיא שילה ובתיה פנחסי ניתחו נתונים מתוך סקר צרכים בן 2,835 משתתפים שזיהו עצמם כלהט"בים. הם מצאו שמשותפים מהדור הצעיר דיווחו על צרכים המאפיינים את גילם ואת השלב ההתפתחותי הקשור לגיבוש הנטייה המינית שבו הם נמצאים (צרכים קשורים ל"ציאה מהארון" ולהתמודדות של הוריהם עם נטייתם המינית). לעומת זאת, ברוב הצרכים שדווחו לא נמצאו בין הדורות השונים הבדלים שיש בהם כדי להצביע על כך שהשינויים בצרכים קשורים להתפתחויות החברתיות-תרבותיות שעברו על הקהילה הלהט"בית בישראל. על סמך הממצאים, מובאות המלצות לקובעי מדיניות ולאלו המתכננים שירותים עבור הקהילה הלהט"בית, ובמיוחד – לנוער הלהט"בי.

על גילויי הקשים במגזר הדתי והחרדי עמדתי כבר בפתח הדברים, הן בהקשר של הרצח ב"בר-נוער" והן בהקשר של טיפולי ההמרה המוצעים בעולם כולו, וגם בישראל, על ידי ארגונים דתיים. נוסף על הלחצים העצומים אשר כל אחד מהמתבגרים והבוגרים

החד-מיניים והדו-מיניים החילוניים נאלץ להתמודד עמם, על האדם הדתי, ובמיוחד על הנערים שבחבורה, החווים את משיכתם לבני מינם כחטא חמור, מוטלים לחצים כפולים ומכופלים, הן מבחינה אמונית והן מבחינה חברתית וקהילתית. המאמר השישי, פרי עטו של זאב שביידל, שהוא אדם דתי, עוסק בהתמודדויות של בני נוער הומוסקסואלים ישראלים השייכים לציבור הציוני דתי. המאמר סוקר את הרקע התאורטי הכללי בנושאי הומוסקסואליות ודת ואת השינויים בחברה הציונית דתית בישראל שאפשרו את העלייה של הסוגיה על סדר היום. התמודדויות ייחודיות לבני נוער אלה מתוארות על ציר התפתחות הנטייה המינית על פי המודל התאורטי של אליצור, מינצ'ר וזיו. המאמר כולל המלצות להתמודדות הולמת של אנשי חינוך וטיפול במערכת החינוך הדתית.

נדב ענתבי הקדיש את המאמר השביעי בגיליון זה למושג הנזילות המינית (sexual fluidity), שלפיו נטייה מינית וזהות מינית אינן בהכרח יציבות, אלא תלויות הקשר ומתגבשות גם במהלך הבגרות. רוב רובה של הספרות בנושא מתייחס לנשים הטרוסקסואליות, אך במאמר זה מוצגים ממצאים העשויים לתמוך בטענה כי גברים עשויים אף הם להביע נזילות מינית, ולכן מוצע אימוץ נקודת מבט נזילה וגמישה בכל הקשור למיניות.

בעוד המחקר על גברים הומוסקסואלים כולל יותר ויותר עבודות כמותיות, על אף הקושי הגדול להגיע למדגמים מייצגים, המחקר על נשים לסביות מאופיין ברובו המכריע על ידי גישה איכותנית, כמו בשני המחקרים המדווחים בגיליון זה. חן מייק עיבדה כמה נרטיבים מספרה, "פחד, אהבה", למאמר השמיני בחוברת, והיא מתחקה בו אחר גיבוש של זהות מינית לסבית בקרב חמש נשים בוגרות. מתוך סיפורי החיים שלהן עולים שלושה תהליכים המאפשרים להבין את תהליך גיבוש הזהות הלסבית: הראשון – התאהבות בגיל צעיר המובילה לתקופה ארוכה של הימנעות מעיסוק בנושא; השני – תהליך של חיפוש, בלבול והתנסויות, הכולל מערכות יחסים עם גברים, משברים נפשיים וקונפליקטים עם הסביבה; השלישי – קבלה עצמית והשלמה. תוך שימוש בשיטת מחקר דומה, בוחנת נעם גל במאמר התשיעי את תהליך כינון הזהות הלסבית על רקע היעדרו של שיח מספק בנושא. בראיונות העומק שערכה, המרואיינות מעידות על יצירת חלופות לשיח הבין-אישי בדמותו של שיח תוך-אישי.

במאמר העשירי נעשה ניסיון לבדוק, האם התופעה הנפוצה והמורכבת של משיכתם של נערים וגברים הומוסקסואלים לעמיתיהם הטרוסקסואלים מבטאת רק הערצה לאידאל הגברי שמציג הגבר הטרוסקסואל, או שמא היא מבטאת גם קושי בקבלת הנטייה החד-מינית והפנמה של ההומופוביה, האופיינית כל כך לגברים הטרוסקסואלים. במרכז הדיון עומד מנגנון ההזדהות עם התוקפן, שטבעה אנה פרויד, אך מוצעים גם הסברים נוספים לתופעה. פרט לסוגיה הספציפית

עצמה, מודגשת האפשרות לרתום עקרונות פסיכואנליטיים לטיפול אפירמטיבי בהומוסקסואלים, ברוח שיתוף הפעולה בין החטיבה הפסיכואנליטית וחטיבת הלהט"ב באיגוד הפסיכולוגי האמריקני; זאת מתוך כוונה לשים קץ לשימוש לרעה בתאוריה הפסיכואנליטית ולגיוסה לטיפולי המרה חסרי תועלת ומזיקים, שימוש לרעה שרווח בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים בקרב פסיכיאטרים אמריקנים, ולצערנו מתבצע עד היום בידי גורמים שונים. המאמר מסתיים בהצגת מכתבו המפורסם של פרויד לאם אמריקנית, מסמך שצריך לשמש – כך אני מאמין – נר לרגלי כל איש מקצוע המטפל בלהט"בים ובמשפחותיהם.

המאמר האחרון הינו מאמר עמדה על מדיניות משרד החינוך בנושא הלהט"ב, אשר נכתב על ידי נטע ידיד, יעל רימון ושוש צימרמן. מדיניות זו עברה שינויים במהלך השנים מאז הקמתה של היחידה לחינוך מיני במשרד החינוך. בחלקו הראשון סקירה היסטורית של התפתחות החינוך המיני בארץ ובהמשך התפיסה החינוכית העכשווית המגדירה אקלים חינוכי בטוח ומיטבי

שלוש סקירות ספרים חותמות את הגיליון. ד"ר גל וגנר-קולסקו, רופא משפחה שהקים במסגרת "שירותי בריאות כללית" את מרפאת הלהט"בים הראשונה והיחידה עד כה, ניאות לבקשתי לסקור כרופא, האמון על ההיבטים הביולוגיים, את ספרו האחרון של סימון לה-ווי, שעותק ההגהה שלו הגיע אלינו, חם מן המכבש, בהזמנה מיוחדת. לה-ווי, חוקר מדעי המוח במקצועו והומוסקסואל מוצהר בעצמו, החל לעסוק בחקר מיניות מההיבט הביולוגי שלה, ופרסם את מחקרו החלוצי על אזור במוח אשר שונה בגודלו בין הומוסקסואלים להטרוסקסואלים. הסברים ביולוגיים כאלה נוטים להתקבל בברכה חמה בקרב קהילת הלהט"ב, ולכן שמחתי לקרוא את גישתו המאוזנת והזהירה של ד"ר וגנר-קולסקו, אף הוא הומוסקסואל מוצהר, מתוך הכרה בגורמים הרבים והמגוונים העשויים להשפיע על התפתחות הנטייה המינית. שני דברי דפוס אחרים, ישנים יותר, שלא אבד עליהם הכלח, נסקרו על ידי. הראשון – ספרו המשובח של סאבין-ויליאמס, *Mom, dad, I'm gay: How families negotiate coming out* המנתח בצורה חווייתית מחד גיסא ומובנית מאידך גיסא את סיפורי ה"יציאה מהארון" של בני נוער להט"בים בפני הוריהם. כמוהו נדהמתי גם אני מדיוק הסבריו של פרויד, הפעם על פי ההבדלים בין תגובותיהן של האמהות לבין אלו של האבות, כפי שבאו לידי ביטוי בסיפורי צאצאיהם. בשילוב נדיר של רגישות יוצאת דופן לדקויות השונות והיצמדות להיבטים הנעימים יותר והנעימים הרבה פחות של המציאות, גייס המחבר את הסיפורים להמלצות לבני הנוער ולהוריהם; דבר הדפוס השני הוא גיליון מיוחד של כתב העת, *Journal of Gay & Lesbian Social Services* בעריכת ויליאם מזן וג'יימס מרטין, שהוקדש כל כולו לסוגיות נבחרות במחקר על אוכלוסיית הלהט"ב, החל מבעיות הדגימה של מיעוט מסתתר וכלה בסוגיות הראשונות של מחקר כמותי גם על נשים לסביות.

בשם מערכת "מפגש", אני מקווה שהחוברת תתרום להרחבת אופקים ופתיחות בקרב מטפלים, מחנכים, הורים ובני הנוער עצמם. אני מבקש להודות לכל המחברים על היסודיות והסבלנות שגילו כדי שהלהט האידיאולוגי לא יגרע מההקפדה המתודולוגית והסגנונית המחייבת כתב עת מקצועי; לסוקרים, ובעיקר לאלה שנשאו בתפקיד הכפול של מחברים וסוקרים; לעורך הראשי, ד"ר אמיתי המנחם, על התמיכה ולגב' מרים גילת, רכזת הפרסומים של עמותת "אפשר", שלא חסכה מניסיונה הרב בעצות מועילות.

gidirubi@013net.net

מינוח

בחוברת זו אפשרנו למחברים חופש ביטוי בשימוש במונחים "הומוסקסואלים", "גאים" ו"הומואים", על הטיותיהם השונות.

הואיל והמילה "הומו" משמשת, לצערנו, עדיין כינוי גנאי בעיקר בקרב בני נוער, נשואי חוברת זו, העדפנו את הביטוי השמרני "הומוסקסואל" בשאר חלקי החוברת, מונח אשר עדיין מופיע ברוב העבודות האקדמיות שנכתבו בעברית בשנים האחרונות.